

2020p.



Від "5" 10 2020 року

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

Одним з болючих питань сучасної України продовжує залишатися низький рівень довіри населення до державних інститутів та чиновників (згідно з останніми проведеними опитуваннями державному апарату (чиновникам) та судовій системі (суддям) недовіряють близько 2/3 опитаних респондентів). Негативність оцінок зумовлюється не лише суб'єктивними переконаннями опитуваних в несправедливості рішення, прийнятого не на їх користь, а й чисельних фактах зловживаннями, порушеннями норм права, недбалим виконанням своїх обов'язків, а також негідною поведінкою, які свідомо чи несвідомо вчиняються українськими чиновниками та суддями.

Подібні випадки, які часто стають предметом публікацій у різноманітних ЗМІ, ставлять під сумнів дієвість існуючої системи юридичної відповідальності та вимагають розробки нових та удосконалення існуючих форм та методів впливу на порушників. Не випадково, що за таких обставин, проблематика удосконалення механізму державної служби та підвищення рівня ефективності діяльності чиновників та виховання у них відповідального відношення до своїх посадових обов'язків починає перебувати у фокусі уваги законодавця. В останніх законах прийнятих у цій сфері, зокрема «Про державну службу» (2015 р.) та «Про судоустрій і статус суддів» (2016 р.), значна увага приділяється питанням дисциплінарної відповідальності державних чиновників та суддів: підстав та порядку накладення, видів дисциплінарних проступків і стягнень, тощо.

Водночас, з прийняттям цих та інших нормативно-правових актів процес реформування інституту дисциплінарної відповідальності не завершився, а лише набув нової сили, оскільки продовжують існувати дискусійні питання щодо закріплених у законодавстві норм та можливості їх практичної реалізації. У зв'язку з цим, аналіз дореволюційного законодавства про дисциплінарну відповідальність чиновників та суддів, а також дослідження практики його реалізації на українських землях у XVIII – на початку XX ст., дозволяє запозичити його корисні елементи з тим, щоб у подальшому втілити цей досвід у сучасне вітчизняне законодавство.

На основі проведеного дослідження було встановлено, що починаючи з XVIII ст. збільшення чисельності працівників державного апарату в Російській імперії та зростанням їхньої ролі у регулюванні суспільних відносин обумовив потребу у нормативному визначенні їх правового статусу. Одним з актуальних завдань на цьому етапі ставала розробка правових норм, що визначили б специфіку юридичної відповідальності чиновників за вчинені правопорушення, насамперед у сфері їх безпосередньої діяльності. Наслідком активної правотворчої роботи, насамперед Правлячого Сенату, стає поява в російському законодавстві протягом XVIII – XIX ст. декількох десятків документів, які в том чи іншому аспекті зачіпали питання правового регулювання дисциплінарної відповідальності державних службовців. Закріплюючи основи дисциплінарної відповідальності, вони, водночас, мали серйозний недолік, оскільки носили несистематизований характер, досить часто дублювали або суперечили один одному, а також не забезпечували системний підхід при формуванні інституту дисциплінарної відповідальності, вирішуючи локальні, розрізненні, питання без дотримання єдиних підходів та принципів..

Проведений аналіз основних нормативно-правових актів, що закріплювали юридичну відповідальність чиновників цивільних відомств дозволив виділити основні складі дисциплінарних поступків, закріплених у XIX – на початку XX ст. та класифікувати їх за сферою та характером вчиненого діяння.

В дисертаційній роботі проаналізовані основні дисциплінарні санкції, закріплені у законодавстві XIX – на початку XX ст. та класифіковано їх за характером впливу та сферою застосування.

В дослідженні проводиться аналіз практичної реалізації норм, що закріплювали дисциплінарну відповідальність державних службовців та відзначається, що протягом тривалого періоду вони багато в чому носили формальний та суперечливий характер.

В дисертаційній роботі проаналізовано проблеми реформування інституту дисциплінарної відповідальності суддів у зв'язку з проведенням судової реформи 1864 року. Розглядаються передумови проведення реформування системи дисциплінарних стягнень, характеризуються основні зміни у законодавстві про дисциплінарну відповідальність суддів, аналізуються основні види дисциплінарних стягнень та практика їх застосування. Висловлюється думка про неоднозначність, контроверсійність нововведень – більша частина з них дійсно була спрямована на вирішення об'єктивних проблем, що існували у судовій системі другої половини XIX ст., однак прагнення забезпечити максимальну недоторканність суддям у пореформений період призвело до послаблення контролю за належним виконанням суддями своїх обов'язків. Це, у свою чергу, мало наслідком прийняття наприкінці XIX – на початку XX століття низки нормативно-правових актів, що внесли зміни до діючого законодавства та посилили контроль за належним виконанням суддею своїх обов'язків. Водночас залежність дисциплінарних органів від виконавчої влади та погляд на суд як карально-репресивний інструмент у руках держави, робили ці нововведення небезпечними та підривали принципи незалежності та недоторканності судів. В подальшому, адміністративний контроль над судовою гілкою зростає, що призводить до посилення дисциплінарної відповідальності суддів. Політизація суспільного життя на початку XX ст. та втягнення суддів у політичну та громадську діяльність, змушує уряд розширити коло заборон для представників судового відомства та посилити санкції за їх порушення.

За результатами доповіді були поставлені питання

Бехруз Хаширатула Чим пояснюється вибір використаної методологічної бази дослідження .

Відповідь Якименко І.В. Для дослідження інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців Російської імперії були застосовані загальнонаукові (описовий, статистичний, аналіз) та спеціально-наукові (історико-правовий, логіко-юридичний, соціологічний, порівняльно-правовий, системно-структурний) методи.

Вибір методів був обумовлений прагненням не лише здійснити аналіз змісту правових норм та нормативно-правових актів (формально-юридичний метод), але й проаналізувати ступінь та характер реалізації цих норм на практиці, дослідити причини зміни правових інститутів та оцінити ступінь

поширення їх у суспільстві. З цією метою, при написанні дисертаційного дослідження мною були використані:

Системно-структурний метод - аналізі інституту дисциплінарної відповідальності як цілісної єдиної системи, що спиралася на загальні принципи та методи, мала логічну внутрішню структуру та окремі компоненти взаємопов'язані між собою;

Порівняльно-правовий метод - при аналізі спільних та відмінних рис дисциплінарної відповідальності державних службовців та суддів, а також при співставленні російських нормативно-правових актів з їх відповідними іноземними аналогами;

Статистичний метод – при аналізі кількісних даних, що прямо чи опосередковано характеризують практику реалізації правових норм (кількість притягнених до відповідальності), дають можливість відобразити конкретні зміни, що відбулися внаслідок прийняття чи скасування певних положень. Також статистичний метод сприяв виявленню найбільш поширених у російському законодавстві складів дисциплінарних проступків та видів дисциплінарних стягнень.

Аніщук Н.В. - в чому ви бачите практично-прикладний характер вашої роботи. Як отримана вами інформація може бути використана у сьогоденні.

Відповідь Якименко І.В. Практичне значення моєї роботи може бути визначено у декількох аспектах. По-перше, зібраний матеріал можна використати у навчальному процесі при підготовці навчально-методичної літератури, лекцій та проведенні семінарських занять з історії держави і права України, загальної історії держави і права, трудового права України тощо. По-друге, проведення результати дослідження можуть бути застосовані у правотворчій діяльності – під час внесення змін та доповнень до існуючого законодавства про правовий статус суддів та державних службовців. Зокрема, з проведеного дослідження можна взяти за основу висновок про негативний вплив матеріальних санкцій на ефективність роботи державних чиновників та підвищення ризиків вчинення ними корупційних діянь у подальшому. Водночас, слід також враховувати, що зосередження виключно на «м'яких» санкціях за дисциплінарні проступки, як це було зроблено у пореформеній період другої половини XIX ст. може негативним чином позначитися на рівні відповідальності за належне виконання своїх обов'язків.

Єфремова Н.В. – чи досліджено в роботі питання правового регулювання дисциплінарної відповідальності нормами національного права, що діяли на території українських земель до середини XIX ст.

Відповідь Якименко І.В. В роботі здійснюється порівняльний аналіз тих норм дисциплінарної відповідальності, що були закріплені у вітчизняних юридичних актах XVIII ст., зокрема «Правами за якими судиться малоросійський народ». Однак, зважаючи на те, інститут дисциплінарної відповідальності більш активно розвивався саме у законодавстві Російської

імперії, а його норми з другої половини XVIII ст. стають домінуючими на українських землях у зв'язку з ліквідацією автономного устрою Гетьманщини. Наступ російської влади на українську автономію супроводжувався підпорядкуванням бюрократичного апарату та, що було цілком логічно, поширенням на нього норм загальноімперського законодавства, саме тому дисертант зосередився саме на їх аналізі. Водночас, правозастосувальна практика XVIII ст. проаналізована в роботі, базується сам на матеріалах українських земель.

Попсуєнко Л.О. Чим пояснюється вибір верхньої хронологічної межі – «початок XX століття», чи проводився дисертантом аналіз норм тимчасового та радянського урядів після 1917 року.

Відповідь Якименко І.В. В роботі дослідження здійснюється фактично по 1917 р., що визначається у хронологічних межах дослідження. Винесення в назві роботі термін «початок XX ст.» використаний у зв'язку з тим, що початкова дата досліджуваного періоду також визначена століттям, а не роками. У роботах, які розглядав автор, зустрічаються обидва підходи – в одних у назвах фігурує точна дата «1917 р.», в інших – розмита «початок XX століття», що дозволяє говорити про їх синонімічність та альтернативність.

Остапенко Т.О. у дисертаційному дослідженні та доповіді автор неодноразово використовує терміни «державні службовці» та «чиновники», «судді» та «судові чиновники». Так, наприклад, розділ III присвячено відповідальності суддів, але в підрозділі 3.1. мова йде про відповідальність судових чиновників. На наш погляд це поняття є більш широким і включає в себе не тільки суддів, а й низку інших осіб. Постає питання чи розмежовує дисертант в роботі ці поняття.

Відповідь Якименко І.В. Термінологічна проблема обумовлена специфікою дореволюційного законодавства, яка по-перше: досить часто на ранніх етапах не розмежовувало поняття «суддя» та «чиновник судового відомства», а «по-друге» тривалий час передбачала спеціальні норми дисциплінарної відповідальності для чиновників судових відомств, які не поширювалися на державних службовців інших відомств. У зв'язку з цим, при написанні роботи автор у 3 розділі приділив увагу специфіці дисциплінарної відповідальності усіх представників судових відомств, однак зробивши особливий акцент на відповідальності саме суддів.

В ОБГОВОРЕННІ ДИСЕРТАЦІЇ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ

Професор - Бехруз Х.Н., професор - Аніщук Н.В., доцент – Корнута Л.М., доцент – Єфремова Н.В., доцент - Попсуєнко Л.О., доцент - Остапенко Т.О., доцент – Шевчук Я.В.

Доктор юридичних наук, професор Аніщук Н.В., яка відзначила актуальність теми роботи, зважаючи на необхідність розширення кола

наукових досліджень присвячених особливостям розвитку державно-правових інститутів на українських землях та врахування вітчизняного державотворчого досвіду при проведенні реформ. разом з тим, відзначено, що робота безумовно виграла б, якби автором були проаналізовано не лише діючі нормативно-правові акти, але й проекти дисциплінарних статутів, які розроблялися, у тому числі, і представникам української юридичної науки. Висловлене побажання носить рекомендаційний характер, вважає, що робота І.В. Якименко відповідає заявленим вимогам і може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Єфремова Н.В. відзначила, що робота є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним історико-правовим дослідженням проблематики дисциплінарної відповідальності державних службовців. Разом з тим, у контексті новизни роботи автором повинен був більш детально проаналізувати такий документ, як «Устав благочестия» от 08 квітня 1782 виданий Катериною II і автоматично поширений на усі українські губернії. У цьому документі імператриця визначила ряд складів правопорушень: зловживання посадою, упущення посади, невиконання посади. Ознаки даних складів більше підходили для дисциплінарного (посадової проступку), ніж на посадовий злочин, але, тим не менш, зазначені правопорушення були злочинами, оскільки їх вчинення переслідувалося кримінальним покаранням. Вважає, що представлена робота відповідає встановленим вимогам і може бути рекомендована до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Остапенко Т.О. наголосив на актуальності проблематики дисциплінарної відповідальності державних службовців та суддів на сучасному етапі розвитку української держави та відзначив, що матеріали та висновки наведені у дисертаційному дослідженні можуть мати прикладне застосування. Разом з тим, відзначається на доцільності більш конкретного розмежування понятійно-категоріального апарату, оскільки в роботі інколи спостерігається неузгодженість при використанні ключових термінів: «державний службовець», «чиновник», «суддя» тощо. Зауваження носить рекомендаційний характер і не впливає на оцінку якості виконання дисертаційного дослідження. Рекомендує допустити дисертацію Якименко І.В. до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Попсуєнко Л.О. відзначила, що робота виконана на належному рівні, однак автору слід було приділити більшу увагу аналізу місцевих, національних джерел права, зокрема проаналізувати норми законодавства гетьманської адміністрації XVIII ст., норми магдебурзького права та норми звичаєвого права, які регулювали відносини за участю представників козацької адміністрації Гетьманщини. Рекомендує допустити дисертаційну роботу Якименко І.В. до захисту.

Кандидат юридичних наук, доцент Шевчук Я. В. звернула увагу дисертанта на важливість вивчення проблем дисциплінарної відповідальності посадових осіб місцевого самоврядування, а також зауважила на необхідності врахування специфіки правового статусу представників адміністрації колоній, що існували на землях Південної України у XVIII-XIX ст. Відзначено, що побажання носить рекомендаційний характер, і робота може бути допущена до захисту.

Рецензент, доктор юридичних наук, професор Бехруз Х.Н. зазначив:

Дисертантом здійснено перше у вітчизняній юридичній науці комплексним історико-правовим дослідженням проблематики дисциплінарної відповідальності державних службовців. Про актуальність теми свідчить зростання кількості досліджень присвячених аналізу правового статусу державних службовців, як вітчизняними так і зарубіжними науковцями. Водночас, у наявних роботах висвітлюються лише окремі питання піднятої проблематики, інститут дисциплінарної відповідальності розглядається побіжно у контексті аналізу юридичної відповідальності державних службовців в цілому, відсутній український контекст дослідження.

Наведені автором у роботі, та під час виступу на фаховому семінарі, аргументи переконують в актуальності та доцільності дисертаційного дослідження присвяченого проблематиці формуванню та розвитку інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців на українських землях Російської імперії. Автором проведено комплексне системне дослідження за обраною темою, в результаті якого І.В. Якименко не лише довів потребу поглиблення вивчення правового статусу державних службовців, але й сформулював ряд проблемних питань, які можуть стати основою для подальших наукових досліджень.

Серед важливих розробок у дисертаційній роботі насамперед слід відзначити: аналіз історії формування теоретичних поглядів на інститут дисциплінарної відповідальності; відмежування його від інших видів юридичної відповідальності, насамперед кримінальної відповідальності; системний аналіз еволюції основних видів дисциплінарних стягнень; характеристика особливих видів дисциплінарної відповідальності не пов'язаних з порушеннями допущених під час безпосереднього виконання своїх посадових обов'язків.

Аналіз використаних джерел, літератури та загальний науковий рівень рецензованого дослідження свідчить, що дисертант володіє методологією наукового пошуку. І.В. Якименко при написанні дисертації керувалася принципами системності, історизму, об'єктивності, комплексності, що дозволило їй викласти матеріал у послідовній і логічно завершеній формі. Методологічний інструментарій розроблено з максимальним урахуванням завдань даного наукового пошуку. Специфіка роботи зумовила використання автором формально-юридичного, порівняльно-правового методів, а також методів аналізу й синтезу та наукової індукції

Структура кандидатської дисертації цілком логічна і відповідає поставленим завданням наукового дослідження. Логічна побудова дисертації свідчить про обізнаність здобувача з історичним матеріалом. У всіх розділах дисертант намагається давати власну оцінку й коментарі, що свідчить про наукову спроможність самостійного опрацювання непростієї теми.

За результатом проведеного аналізу та теоретичних висновків автора дисертаційної роботи можна констатувати, що існує перспектива подальшого поглиблення наукового пошуку у напрямку заданому І.В. Якименко.

Відзначаючи актуальність проведеного автором дисертаційного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, високий теоретичний рівень, а також практичну значущість його результатів, необхідно, разом із тим зазначити, що окремі положення роботи І.В.Якименко мають дискусійний характер або потребують подальшого удосконалення

Дослідження автора безсумнівно виграло б, якби в ньому знайшли відображення ряд питань, що безумовно мають важливе значення для повноцінного усвідомлення історії розвитку інституту дисциплінарної відповідальності, насамперед щодо особливостей дисциплінарної відповідальності окремих категорій посадових осіб, що мали спеціальний статус: представники правоохоронних органів, місцевого самоврядування, адвокатури тощо.

У контексті новизни роботи автором повинен був більш детально проаналізувати не лише норми загальноімперського права, але й вітчизняні правові пам'ятки та матеріали судочинства доби Гетьманщини. В цілому погоджуючись з висновком дослідника, про формування інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців на українських землях під впливом російського законодавства XVIII – XIX ст., не можна не відзначити наявність самотутніх, власне українських, правових норм, що регулювали питання притягнення представників козацької адміністрації та суду до відповідальності за недбале відношення до службових обов'язків.

Наступна рекомендація, логічно випливає з попереднього зауваження. І.В. Якименко, доцільно було б приділити більшу увагу порівняльно-правовому аналізу норм вітчизняного українського законодавства доби Гетьманщини та загальноросійського законодавства, визначивши наявність у них спільних або відмінних рис, та охарактеризувавши причини подібних відмінностей. У цьому контексті варто було б звернути увагу і на більш широкому застосуванню статистичного методу, визначивши не лише відмінність у змісті правових норм, а тенденціях їх застосування в українських губерніях, найбільш поширених видів дисциплінарних проступків та санкцій, що накладалися на державних службовців.

Зазначені зауваження носять уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Робота І.В. Якименко має відповідний науковий рівень і відповідає вимогам, що висуваються до такого виду наукових праць.

Рецензент, кандидат юридичних наук, доцент Корнута Л.М.
наголосила:

Проведений аналіз представленої для рецензування наукової роботи дає підстави стверджувати, що дисертанткою проведено ґрунтовний науково-правовий аналіз теми дослідження, яка є актуальною на сучасному етапі не лише у теоретичному, але й практично-прикладному значенні.

Дисертаційне дослідження І.В. Якименко присвячене важливій науковій проблемі – становленню та розвитку інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців на землях Наддніпрянської України у дореволюційний період. Актуальність обраної теми не викликає сумнів. Українська держава на сьогодні гостро потребує підвищення ефективності діяльності свого судового та адміністративного апарату, викорінення проявів непрофесійності, корумпованості, аморальності у поведінці представників держави, що підривають довіру населення до самої держави, сприяють проявам суспільного невдоволення та дестабілізують ситуацію всередині країни. Запропонована до аналізу робота демонструє механізми та інструменти розв'язання вищезазначених проблем у період, коли українські землі входили до складу Російської імперії.

В роботі проведено комплексний та системний аналіз становлення та розвитку законодавства про дисциплінарну відповідальність державних службовців, охарактеризовано теоретичне підґрунтя виокремлення дисциплінарної відповідальності в окремий, спеціальний вид юридичної відповідальності, охарактеризовано специфіку дисциплінарної відповідальності чиновників цивільних відомств та суддів. Важливим позитивним моментом представленої для рецензування роботи є детальний аналіз застосування норм, що закріплювали склади дисциплінарних правопорушень та види дисциплінарних стягнень, на українських землях. Це, в свою чергу, дозволяє автору робити висновки щодо доцільності використання окремих правових інститутів у сучасних умовах.

Виконання задач дисертації було пов'язано з історико-джерелознавчим опануванням темою, яке слід визнати загалом достатнім для її висвітлення. Автором виявлений і опрацьований широкий спектр різних за походженням та видовими ознаками історичних джерел, що містяться у фондах архівів Центральної та Південної України. Зокрема, в дисертаційній роботі були використані матеріали Центрального державного історичного архіву м. Києва, Державного архіву м. Києва, а також фондах ряду державних обласних архівів. Також, слід відзначити проведену дисертантом роботу по виявленню та введенню у науковий обіг нормативно-правових актів XVIII – XIX ст., які регулювали різноманітні аспекти дисциплінарної відповідальності державних службовців.

Структура дисертаційного дослідження є логічно побудованою, зумовленою поставленою метою та дослідницькими завданнями а також визначеними об'єктом та предметом дослідження і відповідає логіці наукового пошуку.

Робота містить продумані й логічні висновки, як щодо кожного розділу, так і дисертації в цілому. Вони кореспондуються з поставленими на підставі мети задачами дослідження, положеннями його новизни. Отримані результати заслуговують позитивної оцінки, так як обґрунтованість та достовірність отриманих у роботі наукових результатів, висновків і рекомендацій базується на коректному використанні методів та принципів історичних досліджень, на залученні широкої джерельної бази.

Відзначаючи актуальність проведеного автором дисертаційного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність його результатів, необхідно, разом із тим, звернути увагу і на окремі дискусійні положення та недоліки, що мають, на наш погляд, місце в роботі І.В. Якименко.

В дисертаційному дослідженні має місце деяка плутанина понять. Зокрема, автор використовує терміни «державні службовці» та «чиновники», «судді» та «судові чиновники». Так, наприклад, розділ III присвячено відповідальності суддів, але в підрозділі 3.1. мова йде про відповідальність судових чиновників. Це поняття є більш широким і включає в себе не тільки суддів, а й низку інших осіб.

У дисертаційній роботі основний акцент зроблений на нормах матеріального права, в той час, як аналіз проблематики змісту та застосування процесуальних норм проведений поверхнево. Внаслідок цього, окремі проблемні питання щодо притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності не знайшли повноцінного розкриття у дисертації і потребують подальшого дослідження.

Зауваження носить рекомендаційний характер і не впливає на оцінку якості виконання дисертаційного дослідження. Представлена дисертація Якименко І.В. розроблена на належному науково-теоретичному рівні та відповідає вимогам до такого виду наукових праць.

Науковий керівник, доктор політичних наук, професор Вітман К.М. зазначив, що важливим завданням у рамках реформування національної системи державної служби та судової системи є підвищення рівня професіоналізму та відповідальності посадових осіб при виконанні своїх обов'язків. Водночас, як показує практика, наявні на сьогодні форми та методи дисциплінарного контролю за суддями та державними службовцями не дають належного ефекту, що знаходить свій вияв у чисельних порушеннях, як безпосередніх посадових обов'язків, так і вчиненням дій, що негативним чином позначаються на авторитеті держави, як всередині країни, так і на міжнародній арені. Оскільки, з подібними проблемами влада неодноразово стикалася на різних історичних етапах, на наш погляд, при оновленні діючого законодавства та державної політики у сфері контролю за діяльністю державних чиновників, варто врахувати накопичений вітчизняний історичний досвід, зокрема отриманий під час перебування українських земель у складі Російської імперії.

Обґрунтованість і достовірність отриманих Якименко І.В. наукових результатів не викликає сумнівів. Дисертант належним чином аргументував вибір теми дослідження, його об'єкт, предмет, мету та завдання.

Аналіз використаних джерел, літератури та загальний науковий рівень рецензованого дослідження свідчить, що дисертант володіє методологією наукового пошуку. Якименко І.В. при написанні дисертації керувався принципами системності, історизму, об'єктивності, комплексності, що дозволило йому викласти матеріал у послідовній і логічно завершеній формі. Методологічний інструментарій розроблено з урахуванням завдань даного наукового пошуку. Специфіка роботи зумовила використання автором формально-юридичного, порівняльно-правового, системно-функціонального методів, а також методів аналізу й синтезу та наукової індукції. Комплексне використання вищезазначених методів дозволило авторові виконати головні завдання, що поставали перед ним, а саме простежити основні етапи становлення інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців та дослідити практику його реалізації на українських землях.

Дисертаційне дослідження цілком відповідає плану наукової роботи кафедри історії держави і права за темою «Історичні традиції у правовому розвитку України» і виконано відповідно до наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» за загальною темою «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір».

Теоретичну базу дисертаційного дослідження склали монографічні та інші наукові дослідження дореволюційних вчених присвячених проблемам юридичної відповідальності державних службовців, зокрема роботи: І. Гессена, А. Градовського, Г. Джаншиєва, М. Коркунова, С. Корфа, М. Лозіна-Лозінського, М. Куплеваського, В. Набокова, М. Лазаревського, М. Полянського, М. Таганцева, І. Фойницького, В. Фукса та інших.

Використана Якименко І.В. структура кандидатської дисертації цілком логічна і відповідає поставленим завданням наукового дослідження. Логічна побудова дисертації свідчить про обізнаність здобувачки з історичним матеріалом. У всіх розділах дисертант намагається давати власну оцінку й коментарі, що свідчить про наукову спроможність самостійного опрацювання непростої теми.

Структурно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

Перший розділ роботи присвячений аналізу наукового доробку у обраній для дослідження проблематиці, а також опису джерельної бази дослідження. Шляхом аналізу змісту основних робіт дореволюційних, радянських та сучасних вчених, дисертант послідовно розкриває сутність їх наукових пошуків, визначає коло розкритих ними питань, а також вказує на фактори, що визначали зміст їхніх суджень. В підсумку, дисертант аргументовано доводить, що проблема дисциплінарної відповідальності державних службовців на українських землях, є на сучасному етапі малодослідженою темою і потребує ретельного вивчення.

Другий розділ дисертації присвячений аналізу становлення та розвитку інституту дисциплінарної відповідальності чиновників цивільних відомств Наддніпрянської України. Цілком обґрунтовано автор виходить з необхідності першопочатково розглянути теоретичні погляди дореволюційних науковців на правову природу та суть інституту дисциплінарної відповідальності. Отримані результати дозволяють зробити висновок про тривалу не розмежованість у дореволюційному законодавстві кримінальної та дисциплінарної відповідальності державних службовців, відсутності системного підходу до формування змісту та закріплення відповідних правових норм. В подальшому, Якименко І.В. шляхом аналізу діючого законодавства виокремлює акти, які закріплювали відповідальність за дисциплінарні проступки, та проводить їх ретельний аналіз, звертаючи увагу на розкриття питань пов'язаних з визначенням видів дисциплінарних проступків та основних дисциплінарних стягнень. Заслужують на позитивну оцінку наведені авторські класифікації проступків та стягнень, а також аналіз практики їх застосування на українських землях.

У третьому розділі дисертант розглянув особливості дисциплінарної відповідальності представників судової влади. Якименко І.В. прослідкував основні зміни, що відбулися у законодавстві, приділивши значну увагу розвитку інституту дисциплінарної відповідальності після проведення Судової реформи 1864 р. Заслужує на увагу спроба дисертанта розглянути події 80-х -90-х рр. ХІХ ст. не лише, як результат консервативної політики царського режиму, але й крізь призму необхідності виправлення помилок у механізмі дисциплінарної відповідальності суддів, які були допущені в ході реформи.

Дисертація пройшла належну апробацію: результати дисертаційного дослідження опубліковано у фахових виданнях, у тому числі і зарубіжному, висвітлено під час виступів на наукових конференціях, а також обговорено на засіданнях кафедри історії держави і права.

Дисертація є завершеною працею, оформленою відповідно до встановлених вимог, результати проведених авторкою досліджень та отримані нею нові науково-обґрунтовані результати у сукупності розв'язують конкретні наукові завдання, що має істотне значення для розвитку історико-правової науки. Зміст публікацій в достатній мірі відображає основні положення дисертації.

Викладене дає підстави для висновку, що дисертація Якименко І.В. виконана на належному науковому рівні, за обсягом і змістом, застосованими методиками досліджень і комплексним вирішенням поставлених завдань, обґрунтованістю висновків та науковою і практичною значимістю робота відповідає сучасним вимогам до написання дисертації на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії і може бути подана до захисту на спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 081 Право.

Підсумовуючи виступила доктор юридичних наук, професор Аніщук Н.В. зазначила, що дисертаційне дослідження Якименко Івана Васильовича

“Інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців в українських губерніях Російської імперії (друга половина XVIII –початок XX ст.)” поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 283 від 03.04.2019), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

УХВАЛИЛИ: Затвердити такий висновок щодо дисертації І.В. Якименко

ВИСНОВОК

кафедри історії держави та права Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертаційної роботи аспіранта І.В. Якименко “Інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців в українських губерніях Російської імперії (друга половина XVIII –початок XX ст.)” поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Робота виконана на кафедрі історії держави та права Національного університету «Одеська юридична академія».

Уточнена тема дисертації схвалена та затверджена на засіданні кафедри історії держави та права Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 8 від 23 червня 2020 року) та рішенням Вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 8 від 7 липня 2020 року).

Науковий керівник – доктор політичних наук, професор Вітман К.М.:

1.Актуальність теми та її зв'язок з планами наукових робіт установи.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю подальшого удосконалення механізму державної служби та підвищення рівня ефективності діяльності чиновників, що зумовлює необхідність модернізації інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців, пошуку нових інструментів дисциплінарного впливу. Аналіз дореволюційного законодавства у сфері дисциплінарної відповідальності державних чиновників та суддів та практики його застосування в Україні, дозволяє запозичити актуальний для сьогодення досвід, щоб у подальшому втілити його у сучасне вітчизняне законодавство.

Додаткове обґрунтування актуальності проведеного дослідження полягає у відсутності комплексних досліджень з визначеної проблематики. У сучасній

вітчизняній історіографії дослідження інституту дисциплінарної відповідальності обмежуються відносно невеликою кількістю наукових робіт, як правило, фрагментарного характеру, в яких висвітлено лише окремі питання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» за загальною темою «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U01842H) на 2016–2020 рр. і пов'язаний з планом науково-дослідної роботи кафедри історії держави і права за темою «Історичні традиції у правовому розвитку України».

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є здійснення комплексного історико-правового аналізу становлення та розвитку інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців та суддів Російської імперії у XVIII – на початку XX ст.

Досягнення поставленої мети дослідження визначило виконання таких задач:

- охарактеризувати стан наукових досліджень проблематики становлення і розвитку інституту дисциплінарної відповідальності в Російській імперії;

- охарактеризувати історію становлення та проаналізувати зміст російського законодавства про інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців. Дослідити його еволюцію у зазначений історичний період з метою з'ясування передумов, причин та наслідків законодавчих змін;

- дослідити сутність теоретичних дискусій навколо проблеми виокремлення інституту дисциплінарної відповідальності. Визначити їх вплив на становлення та розвиток законодавства про дисциплінарну відповідальність державних чиновників та суддів у XVIII – на початку XX ст.;

- охарактеризувати види дисциплінарних проступків державних службовців закріплених у законодавстві, а також встановити ступінь їх поширення у дореволюційному суспільстві;

- дослідити нормативно-закріплення видів дисциплінарних стягнень щодо державних службовців та практику їх застосування;

- встановити особливості становлення та розвитку інституту дисциплінарної відповідальності суддів та судових чиновників Російської імперії у XVIII – на початку XX ст.

- охарактеризувати вплив політичних процесів, що проходили в Російській імперії, на еволюцію законодавства про дисциплінарну відповідальність.

- висвітлити процес практичної реалізації закріплених в законодавстві норм про дисциплінарну відповідальність державних службовців та суддів на українських землях у складі Російської імперії.

- дослідити проблематику співвідношення стандартів суддівської незалежності та відповідальності суддів у російському законодавстві середини XIX – початку XX ст.

- виробити практичні рекомендації щодо врахування досвіду нормативно-правового регулювання та практики застосування норм про дисциплінарну

відповідальність при проведенні реформ правового статусу державних службовців та суддів на сучасному етапі державного розвитку

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що склались в процесі встановлення, застосування та реалізації юридичної відповідальності державних цивільних службовців, врегульовані нормами права на українських теренах, підвладних Російській імперії.

Предметом дослідження виступають теоретико-правові аспекти юридичної відповідальності державних цивільних службовців, законодавчі та інші нормативні акти, що встановлюють дисциплінарної відповідальності державних цивільних службовців, практичні проблеми правового регулювання, механізм та практика реалізації інституту дисциплінарної відповідальності державних цивільних службовців на українських етнічних землях, що входили до складу Російської імперії у період XVIII ст. – початку XX ст.

Хронологічні межі роботи охоплюють XVIII ст. до 1917 року. Вибір нижньої хронологічної межі зумовлений початком становлення законодавства про дисциплінарну відповідальність державних службовців та поширенням норм російського законодавства на українські землі. Верхня хронологічна межа мотивована початком революційних процесів, які призвели до кардинальних змін у законодавстві про дисциплінарну відповідальність.

Територіальні межі дослідження опрацьовані матеріали стосуються території етнічних українських земель, що входили до складу Російської імперії. Водночас, для врахування загальних та особливих тенденцій розвитку інституту дисциплінарної відповідальності використовувалася загальноросійська практика застосування нормативно-правових актів.

Методи дослідження. Для дослідження інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців Російської імперії були застосовані загальнонаукові (описовий, статистичний, аналіз) та спеціально-наукові (історико-правовий, логіко-юридичний, соціологічний, порівняльно-правовий, системно-структурний) методи.

Описовий аналіз використовується для висвітлення індивідуальних явищ суспільного життя. Послідовність відображення явищ суспільного життя, характеристика історичної епохи та аналіз, який розкриває внутрішню сутність явищ є головними ознаками методу (р.р. 1., 2, 3).

Формально-логічні методи, насамперед: дедукція та індукція, аналіз та синтез, були застосовані при дослідженні змісту правових норм, які закріплювали види дисциплінарних проступків та покарання, що застосовувалися до дореволюційних чиновників та суддів (2.3., 2.4., 3.1., 3.3.).

Системно-структурний метод був використаний при аналізі інституту дисциплінарної відповідальності як цілісної єдиної системи, що спиралася на загальні принципи та методи, мала логічну внутрішню структуру та окремі компоненти взаємопов'язані між собою (р.2, р.3)

Порівняльно-правовий метод застосовано при аналізі спільних та відмінних рис дисциплінарної відповідальності державних службовців та суддів, а також при співставленні російських нормативно-правових актів з їх відповідними іноземними аналогами (2.3., 3.1.).

Статистичний метод сприяв з'ясуванню й аналізу кількісних даних, що прямо чи опосередковано характеризують практику реалізації правових норм (кількість притягнених до відповідальності), дають можливість відобразити конкретні зміни, що відбулися внаслідок прийняття чи скасування певних положень. Також статистичний метод сприяв виявленню найбільш поширених у російському законодавстві складів дисциплінарних проступків та видів дисциплінарних стягнень (2.3., 2.4.).

Дотримання вимог правильної логічної побудови понять, суджень та умовиводів забезпечило обґрунтованість та достовірність зроблених висновків.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим комплексним історико-правовим дослідженням законодавчого регулювання дисциплінарної відповідальності державних чиновників у дореволюційний період та практики правозастосування на українських землях.

Наукова новизна дисертації конкретизується у таких головних результатах дослідження:

уперше:

здійснено комплексний аналіз становлення та розвитку інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців та суддів Російської імперії у XVIII – на початку XX ст.;

проведено комплексний аналіз змісту нормативно-правових актів, що закріплювали дисциплінарну відповідальність чиновників цивільних відомств та простежено їх історичну еволюцію.

проведено дослідження практики реалізації норм законодавства про дисциплінарну відповідальність чиновників цивільних відомств на українських землях, що входили до складу Російської імперії;

удосконалено

положення про соціально-економічні фактори, що вплинули на розвиток дореволюційного законодавства про юридичну відповідальність державних службовців. Розглянуті причини еволюції законодавства про дисциплінарну відповідальність, визначено соціально-економічні та політичні фактори, що впливали на розвиток норм законодавства, що регулювали порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності;

класифікацію дисциплінарних проступків та стягнень, що застосовувалися до чиновників цивільних відомств у зазначений період. Запропоновано власні підходи до визначення основних груп дисциплінарних проступків та стягнень.

набуло подальшого розвитку:

положення про дуалістичний характер державної політики у сфері правового регулювання дисциплінарної відповідальності. Звернуто увагу, що посилення дисциплінарної відповідальності являлось не лише наслідком прагнення царського уряду зберегти контроль над судово-адміністративним апаратом, але й зумовлювалася об'єктивними чинниками і було необхідним для підвищення ефективності діяльності представників влади.

теза про низьку ефективність штрафних санкцій, які застосовувалися як основний вид дисциплінарного стягнення на першому етапі розвитку інституту дисциплінарної відповідальності, проаналізовано альтернативні види стягнень

та заходів дисциплінарного впливу поширених у дореволюційному законодавстві.

положення про обґрунтованість посилення дисциплінарної відповідальності суддів у пореформений період. Доведено, що зміни у законодавстві не носили виключно негативний характер, а посилення дисциплінарної відповідальності суддів було нагальною потребою часу і не може трактуватися виключно, як обмеження їх незалежності.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані:

у галузі науково-дослідної діяльності – для проведення подальших досліджень історії юридичної відповідальності;

у навчальному процесі – положення та висновки дисертації можливо використати при підготовці навчально-методичної літератури, лекцій та проведенні семінарських занять з історії держави і права України, загальної історії держави і права, конституційного права України.

у правотворчій діяльності – під час внесення змін та доповнень до існуючого законодавства про правовий статус суддів та державних службовців тощо;

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 12 наукових статтях, опублікованих у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань, затвердженого ВАК України

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Порушення морально-етичних норм, як підстава дисциплінарної відповідальності державних службовців Російської імперії XVIII – поч. XX ст.//Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. Випуск 62, Одеса, 2018, с. 165-173.

2. Обмеження та заборони, пов'язані з перебуванням на державній службі у законодавстві Російської імперії XVIII – поч. XX ст.//Юридичний вісник 1'2019, Одеса, 2019, с. – 93-100.

3. Проблеми теоретичного та нормативного розмежування дисциплінарної та кримінальної відповідальності державних службовців у Російській імперії наприкінці XVIII – початку XX ст.//Держава і право: Збірник наукових праць. Серія Юридичні науки. Випуск 83/Інт. держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2019, с. 64-76.

4. Закон від 20 травня 1885 року та проблеми розвитку інституту дисциплінарної відповідальності суддів у пореформений період// Держава і право: Збірник наукових праць. Серія Юридичні науки. Випуск 87/Інт. держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2020, с. 31-41.

5. *Стаття у зарубіжному періодичному науковому виданні:*

The impact of judicial reform in 1864 on reforming the system of disciplinary penalty of judges//Visegrad journal on human rights – 1 (volume 3) 2019. 360 pages. – p. 354-359.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

6. Штраф як вид дисциплінарної відповідальності у Російській імперії (середина XIX ст.)//Міжнар. наук.-практ. конф. Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє/Національний університет «Одеська юридична академія» Південний регіональний центр Національної академії правових наук України, Одеса, 2017, 196-197.

7. Дисциплінарна відповідальність суддів за судовими статутами 1864 року//Актуальні проблеми формування громадського суспільства та становлення правової держави. Збірник матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаси, 2017, с. 78-80.

8. Інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців Російської імперії у XVIII ст. // Актуальні проблеми формування громадського суспільства та становлення правової держави. Збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф., Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Черкаси, 2019, с. 37-44

9. Формування системи покарань за дисциплінарні проступки державних службовців у Російській імперії в XVIII ст.//Правове життя сучасної України: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.)/відп. ред. Г.О. Ульянова. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – Т. 1- с. 189-192.

10. Застереження як різновид дисциплінарного стягнення у судових статутах 1864 року// Правове життя сучасної України: у 3 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 1 трав. 2020 р.)/відп. ред. М.Р. Аракелян. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – Т. 1- с. 196-198.

11. Інститут звільнення судді у пореформений період (1864-1885 р. р.): Правове регулювання та проблеми реалізації// Міжнар. наук.-практ. конф. «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства». Східноукраїнська наукова юридична організація, Харків, 2020, с. 23-27.

12. Майнові санкції за дисциплінарні проступки державних службовців за законодавством Російської імперії (XVIII – початку XX ст.)//Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Стан та перспективи розвитку юридичної науки», Правовий світ, Дніпро, 2020, с. 30-34.

Характеристика особистості здобувача. І. В. Якименко здобув ступінь магістра права в Національному університеті «Одеська юридична академія» та успішно завершив навчання в аспірантурі НУ «ОЮА» за спеціальністю 081 –

право. Він має досвід практичної роботи в сфері державного управління, що наблизило його теоретичні знання до практичних потреб.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

У результаті попередньої експертизи дисертації І.В. Якименко та повноти основних результатів дослідження.

УХВАЛИЛИ

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення щодо результатів дисертаційного дослідження Якименко Івана Васильовича “Інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців в українських губерніях Російської імперії (друга половина XVIII –початок XX ст.)” поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 081 – Право.

2.Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Якименко Івана Васильовича відповідає спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 283 від 03.04.2019), п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167

3. Рекомендувати дисертацію Якименко Івана Васильовича на тему: “Інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців в українських губерніях Російської імперії (друга половина XVIII – початок XX ст.)” до захисту на здобуття доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 Право.

За затвердження висновку проголосували

„За” проголосували	7	осіб
„Проти”	0	осіб
„Утримались”	0	осіб

Рецензент
доктор юридичних наук, професор

Рецензент
кандидат юридичних наук, доцент



Х.Н. Бехруз

Л.М. Корнута